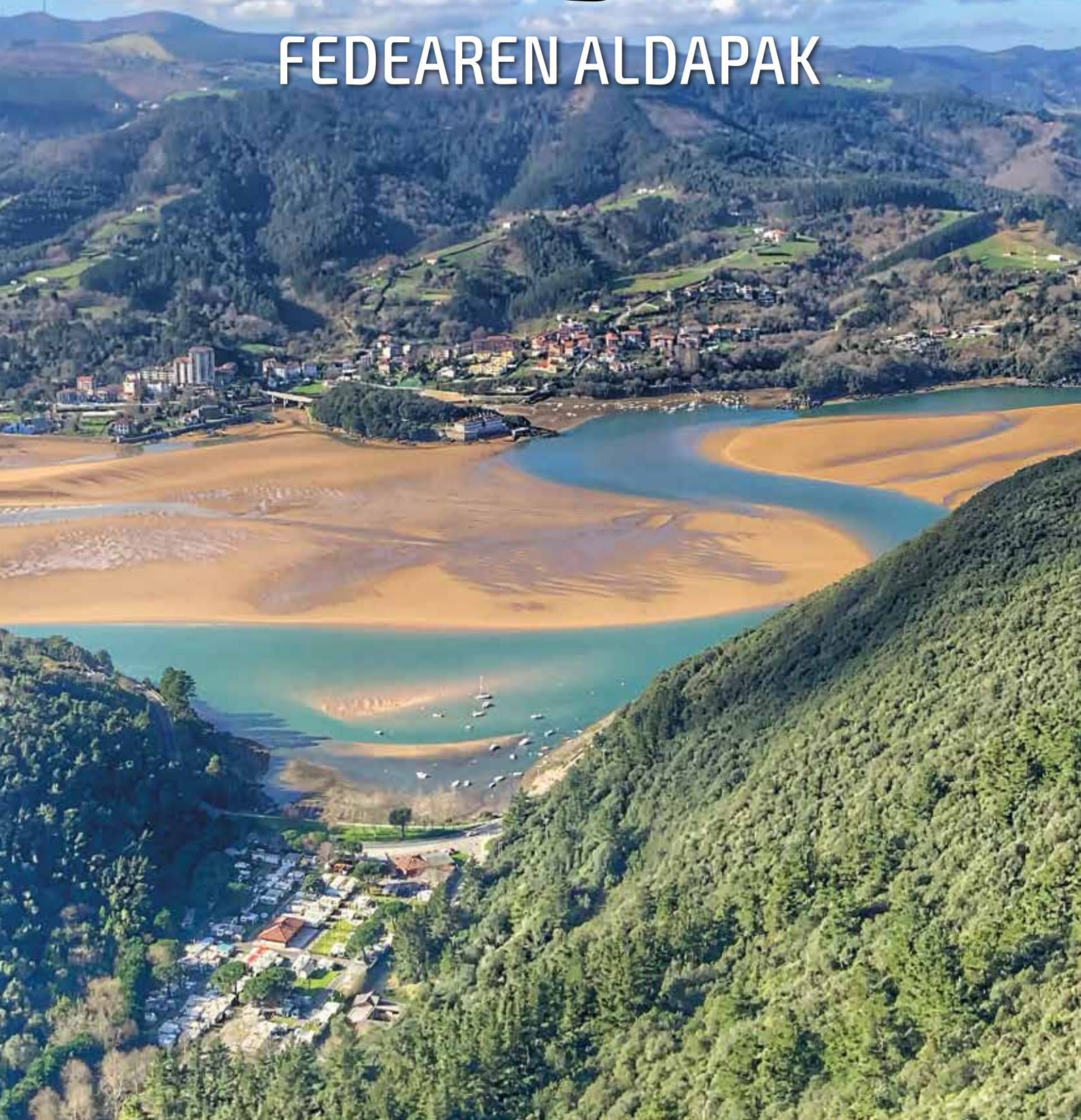

DEBOZIOZKO MENDIAK FEDEAREN ALDAPAK

Mikel Arrizabalaga Aizpurua
(Donostia-Eibar, 1957)

Egunkaria, Berria eta Gara egunkarietan, Pyrenaica, Euskal Herria eta Nora aldizkarietan eta Euskadi Irratian mendiarekin zerikusia duten makina bat artikulua eta kolaborazio egin ditu. Euskal Herriko mendietan ez ezik, Pirinioak, Alpeak, Atlas eta Himalaiako mendietan ibilia da.

Bilboko Club Deportivo elkarteko kideek, 1915. urtean, Anboto mendiaren gailurrean aurreneko postontzia jarri zutenetik mende bat baino gehiago igaro da, eta, ohikoa da Euskal Herriko mendietako gailurretan itxura eta taina desberdinetako postontziak ikustea: onddoak, etxeak, aizkorak, suziriak, animalia edota landare desberdinak... Mendi horietako gailur askotan badira ere postontziek duten helburuarekin zerikusirik ez duten beste zenbait elementu, erlijioarekin lotura zuzena duten gurutzeak eta ermitak (baseliza/kapera) esate baterako.

Fedeak mendiak mugitzen dituela esan ohi da, eta ziurrenik gure arbasoek mendira igotzean, Jainkoarengana hurbiltzen zirela uste zuten, eta horrela, beren fedeak bultzaturik, gure herriko zenbait gailurretan otoitz egiteko ermitak eraiki zituzten. Beraz, kasu honetan, mendez mende mendiak fededunak mugitu izan ditu gailurretan edo hauen magaletan eraikitako ermitetara. Batzuk otoitz egitera igotzen dira, beste batzuk eskaerak egitera, eta asko horien inguruko zelai eta larretan egin ohi ziren erromerietan parte hartzera, alderdi ludikoa eta erlijiosoa nahastuz.

Euskal Herriko zazpi lurraldeetan ohitura hori ez da modu berean eman. Ipar Euskal Herrian apenas dago kapera-rik tontorretan, Hego Euskal Herrian, aldiz, ugariagoak dira, Nafarroan eta Bizkaian batik bat, Araba izanik gutxien dituenak. Artikulu honetan, gailurretan kokatuta dauden zazpi ermitetara igotzeko ibilaldiak proposatzen dira, Euskal Herriko lurralde bakoitzeko bat, eta, bide batez, ermita bakoitzari buruz datu gutxi batzuk ematen dira.

ARRATOBE (ARABA)

Luzera: 5,6 km • Desnibela: 256 m • Denbora 1 ordu 45'

Letonako elizatik ipar-mendebalderantz igotzen den San Bitor kaletik joko dugu. Ibilbide osoan zehar aurkituko ditugun egurrezko zutoinek (Letona-Urisolo) erakutsiko digute bide zuzena. Asfaltoa bukatu eta lurrezko pista batetik igotzen jarraituko dugu. Kurtzeganen ondotik pasa eta gero, xenda erosotik erraz egingo dugu aurrera. San Bitor ermitaren irudia Arratobe mendiaren gainean aurrez aurre izango dugu.

40 zaldunen haitzuloa

Eskuinetik marrazten den xendatik tontorrera igoko gara. Buzoi txiki batek erakusten du Arratobeko tontorra eta bertan, San Bitor ermita kokatuta dagoen leku berean, Zaitegiko gazteluaren hondarrak ikusi ahal izango ditugu. Idatzizko lehen erreferentziak XII. mendeko bigarren erdialdekoak dira. Arabak Nafarroako Erresumari leial jarraitzen zion bitartean, Bizkaia Gaztelaren eskuetara pasa zen eta, horregatik, Antso Jakituna errege nafarrak, erresumaren mendebaldeko zatia babesteko, Gasteiz (1181) bezalako hiribilduak sortu eta Zaitegiko gaztelua bezalako gotorlekuak eraiki zituen.

SAN BITOR BASELIZA

XVII. mendearen hasieran, Letona eta Zaitegi herriek San Bitorren ohorez baseliza bat eraiki zuten. San Vitores, IV. mendeko martiria eta lur eta hazienden babesle izan zen. Horretarako Zaitegiko gazteluaren paretez baliatu ziren. XIX. mendean, karlistadetan suntsitua izan ondoren, bi herrietako bizilagunen laguntzarekin berreraiki egin zen. 1980ko sute batengatik gertatutako suntsipenaren ondoren, Abadelaueta Elkarte Etnografikoaren ekimenez eta Zigoitiko udala eta Arabako Foru Aldundiaren laguntzaz, Letona eta Zaitegiko Batzarrek San Bitor baselizaren azken birgaitze la-

San Bitor ermita eta Zaitegiko gaztelua

nak 2019ko azaroan burutzea erabaki zuten. Letonako herriak abuztuaren 26an ospatzen du santuaren omenezko jai eguna.

Mendi-lepora itzuli eta bertatik zabal-tzen den pista zabaletik Azkorrietako ton-torrerantz joko dugu. Pista zabala utzita, eskuinetik basoan marrazten den xenda-tik egurrezko seinale batek eta postontzi bitxiak tontorra erakutsiko digute. Eto-rritako bidetik atzera egin eta mendiaren ertzetik apenas ikusten den xendatik jais-ten hasiko gara. Urisoloko kastroa koka-tuta zegoen paraje hauetan dago izen bera duen haitzuloa, kastroa inguratzen duen harkaitzaren ertzean. Bidera itzuli eta ehunen bat metro beherago, Undako Goga edo 40 zaldunen haitzuloa ikuste-

ko parada izango dugu. 1200 urtearen inguruan, Arratoko guduan ganboatar baleztariak oinaztar zalditeria sarraskitu zuten eta, beren buruzagia hilik, ihesari eman zioten bere jarraitzaileek. Gudu-ze-laiaren inguruan zegoen haitzulo honetan babestu ziren zaldunak beren zaldiekin, eta hortik datorkio haitzuloari izena.

Pista zabalera itzuli eta maldan behera Letona aldera zuzenduko gara. Ataka bat pasa eta laster, ezkerretik zabaltzen den xendan barrena Letonako iturriak eta ikuz-tegiaren ondora iritsiko gara. Benetako ur-komplexu bat da, hainbat altueratako itu-rriz, 2005ean eta 2018an zaharberritutako garbitoki batek eta ura ibilguaren ondoko baratzeetaraino eramaten zuten hustubi-de batzuk osatua. Atzera egin eta azken aldapak abiapuntura eramango gaitu.

ATXARRE (BIZKAIA)

Luzera: 9,3 km • Desnibela: 393 m • Denbora 2 ordu 40'

Kanala auzotik abiatuko gara, eta bertatik San Martin baselizaren ondora. Baseliza xume hau, 315ean jaiotako erromatar ofi-zial baten semea izendatzeko eraiki zuten. Artadi kantauiar artean marrazten den bide zabaletik igotzen jarraituko dugu. Bideak, Dantzaleku izenez ezaguna den bidegurutzera eramango gaitu Atxarrera igotzeko bidearekin bat eginez.

Puntu honetan, bide balizatua utzi eta ezkerretik ateratzen den bide nabar-menetik egingo dugu aurrera. Hasieran aldapa txikia, baina azken metroetan bi-ziagoa den aldapatik ateratzean Atxarre-ko San Pedro ermita agertuko zaigu au-rrez aurre, eta honen aurrean, egoera

kaxkarrean dauden bi buzoi. Ermita dagoen plataforma nagusia petril batek babesten du bere inguru osoan.

SAN PEDRO BASELIZA

Tontorrean bertan dagoen baseliza XV. mendean eraiki zen. Eraikin txiki hau oinplano angeluzuzeneko nabe bakar batez osatuta dago eta hegal batean, bi leiho eta sarrerako atea kokatzen diren arkupe txiki bat dauzka. Iparraldeko horman bi gezi-leiho txiki ditu. Antzina, San Gregorio egunean, ibarrangelutarrak baselizara prozesioan igotzen ziren eta mezan bedeinkatzen zuten gatz, Urdaibaiko akelarre ospetsuak ospatzen ziren Dantzalekun zabaltzen zuten. Bestalde, sorginak uxatzeko erabiltzeaz gain, bedeinkatutako gatz hori uretan disolbatu ostean, baratzeetan era sakabanatzen zuten uzta oparroa eskatzeko.

Atxarre mendia, ez da Bizkaiko gailur enblematikoenetakoa bat, baina bai kontsideratu daiteke ikuspegi ederrenetakoa eskaintzen dituen mendietako bat dela. Behatoki edo talaia eder honetatik Urdai-bai Biosfera Erreserbaren postalik bikainenetakoa bat ikusteko parada izango dugu.

Gure begiak ase ondoren, igotako bidetik maldan behera Dantzalekuko bidegurutzera itzuliko gara. Ibilbide balizatuak erakutsiko digu jarraitu beharreko bidea. Gaztainondo zahar batzuen ondotik igaro eta gero, altuera galtzen jarraitu eta basotik ateratzean gertu ikusiko dugu Akorda auzoa. Herria zeharkatu, hilerriaren ondotik igaro eta maldan behera asfaltozko bidetik Gametxo auzora jaitsiko gara. Auzoan dagoen begiratokitik Izaro uhartea, Mundaka herria eta Bizkaiko kostaren ikuspegi polita izango dugu.

Errepidean zehar eta seinale zuri eta horiek erakusten diguten bidean barna, Laidako hondartzaren ondora jaitsiko gara. Ibilbideak Arketako kanpinaren ondora eramango gaitu eta hura atzean utzi be-

zain laster, ezkerretik, basoan barneratzen den pista zabalean zehar Kanalara itzuliko gara, abiapuntura hain zuzen ere.

ATXORROTX (GIPUZKOA)

Luzera: 9,7 km • Desnibela: 369 m • Denbora 2 ordu 50'

PR-Gi 36ari dagozkion bide seinale zuri eta horiak jarraituz, lehen metroak aldan behera beteko ditugu eta eskailera batzuk jaitsi ondoren, puntu erdiko zubia-
ren gainera Deba ibaia gainditu eta Santa Kolunba ermitaren ondora iritsiko gara Gatz museotik gertu.

Mende askotan zehar gatzak izan da Leintz-Gatzagako bizigarria. "Urre zuria" deitua izan den honek herria sortzeaz gain izena ere eman baitzion. Gatz-iturria herritik 250 metrora dago, garai batean herria eta gatz-produkzioa zaintzeko erromatarrek eraiki zuten Dorletaren ondoan (egun santutegia da). Leintz-Gatzagak duen klima hotz

Atxarreko San Pedro baseliza

Leintz bailara Atxorrotzeko tontorretik

eta hezeagatik ezinezkoa egiten zitzaien gatza lortzeko beste zenbat lekutan erabiltzen zuten lurrinketa-sistema erabiltzea, beraz, suaren bidez ur gazia berotu, likidua lurrindu eta gatza lortzen zuten. Gaur egun, herriak bere iragana berreskuratu eta museo monografiko bat zabalik du. Puntu honetan ibilbidea PR-Gi 37arekin bat egiten du Dorletaraino. Aldapa labur eta pikoak berehala utziko gaitu santutegiaren ondoan. Bertako Ama Birjina txirrindularien zaindaria da.

Santutegia atzean utzi bezain pronto, ibilbidea bitan banatzen da, eskuin aldetik Deba ibaiaren sorburura joango ginateke (PR-Gi 37) eta ezker aldetik, aldiz, Atxorrotxera. Azken honi heldu eta lehen maldak gainditu ostean, Olaun auzora helduko gara. Gaztainondo eta haritzen artean beteko ditugu hurrengo metroak. Artabila baserria ezker aldera utzita, bide seinaleek erakusten diguten norabidean aurrera joko dugu. Bide zabal eta erosoak bidegurutze baten aurrean utziko gaitu, bertan norabide desberdinak erakusten dituzten metalezko seinaleak ikusi ahal izango ditugu. Gertu izango dugu helmu-

ga eta lurrezko pistan barrena berehala iritsiko gara Leintz bailara osoa menderatzen duen tontorraren oinera.

Ondo zaindutako bidetik XVI. mendekoa den Santi Kurutz (Santa Kurtz) ermitara igoko gara eta goian aztarnategi baten arrastoak ikusiko ditugu. Bertan Erdi Aroko materiala aurkitu dute eta Nafarroako Erre-

sumaren gaztelua izan zenaren lekuan ermita dago orain, bertatik igarotzen baitzen defentsa lerroetako bat. Ermitaren inguruan, zenbait indusketa arkeologiko egin dira, eta hondakinei erreparatuz gero, gaztelua izan zenaren gotortze-egiturak antzean daitezke, harresia eta uraska besteak beste. Itzulera igotako bidetik beteko dugu.

SANTI KURUTZ ERMITA

Ermitaren erreferentzia zaharrena 1594koa da. Eraikin sinplea da, apaingarririk gabea. Denboran zehar hainbat zaharberritze izan ditu eta hasieran zuen itxura aldatzen joan da. 1952an zaharberritu zuten, gerra karlistek eta gerra zibilak eragindako kalteen ondorioz. Geroago, 1963an ekaitz bortitz batek kalte handiak eragin zituen. Ermitak gurutze santuaren benetako erlikia du, Leintz bailara osoa gailurretik bedeinkatzeko erabili ohi dena. Elezahar baten arabera, Atxorrotxen bertan, Noeren ontzi bat lurreratu omen zen eta horregatik, ermitaren sabaitik zintzilik dago itsasontzi baten maketa. Maiatzeko lehen igandean ospatzen diren meza eta erromerian mendizale eta bertako bizilagun askok egiten dute topo.

Kalbarioko gaina eta kapera

KALBARIO (LAPURDI)

Luzera: 7,8 km • Desnibela: 471 m • Denbora: 2 ordu 25'

Biriatu herrian dagoen aparkalekutik abiatuko gara. Udaletxea eta San Martin elizaren (1305 urtea) ondora igo, bere ondoan dagoen hilerriaren hormen ondotik segi eta berehala, "Kukutxoa" etxearen aurretik pasako gara. Aurrerago, GR-10ari dagozkion bide-seinaleek erakusten diguten norabidean igotzen hasiko gara. Laster, bide balizatua utzi eta aurrez aurre ditugun Perdrixko haitzen aldera joko

dugu malda pikoari aurre eginez. Argindar poste erraldioen azpitik igaro eta gero, xenda nabarmenetik egingo dugu aurrera. Lehen bidegurutzean, eskuinetik ateratzen den xendak bide nagusiarekin bat egin eta gandor biribilduan zehar ibiliz erraz helduko gara Xoldoko gainako tontorrera. Ikuspegi zabalaz gozatzeko tartea hartuko dugu. Euskal kostaldeko herriak ez ezik gertuko mendien ikuspegi bikaina izango dugu.

Etorritako bidetik atzera egin, Pirinioetako zeharkaldia egiteko lehen oztopoa

den mendi honen tontorrari bizkarra eman eta, behean ikusiko dugun Kalbarioko muinoan dagoen ermita aldera jaisten hasiko gara. Lepora iristean, bide nagusia utzi eta eskuinetik hedatzen den bide zabaletik aldapa motz eta pikoari aurre egingo dugu. Muinoaren gain aldera iristean, aurrez aurre izango ditugu Kalbarioko tontorrean altxatzen diren kapera edo otoizlekua eta gurutze handia. Leku ederra kaperaren ondoan dagoen harlauzan eseri eta inguruaz gozatzeko.

Toki berezi eta paregabe hau atzean utzi eta Larretxeko Borda etxe-multzoa dagoen aldera jaisten hasiko gara. Bide zabalak auzoraino bertaraino eramango gaitu, baina bertan murgildu aurretik, kotxeak aparkatzen diren lekuaren ondotik ekialderantz hedatzen den lurrezko pista zabala hartuko dugu. Hemendik Biriatura Perdrixko gandor baxuenaren azpitik pasatzen den bidetik beteko dugu eta bertatik erraz egingo dugu aurrera ibilaldiaren hasieran hartu dugun bidearekin bat egin arte. Aldapan behera, Biriatura herrira itzuliko gara.

KALBARIOKO KAPERA

XVII. mendeko kapera edo otoizlekua da. Bertako sinesmen baten arabera, Aprendistéguyko abadea izan zen bere ondarea baseliza hori eraikitzeke erabili zuena. Ermita dagoen muinoak XVIII. mendetik ziurtatuta dagoen kalbario bati zor dio izena. Badakigu Frantziako Iraultzaren aurretik Kalbarioaz gain kapera batek eta ermitau baten etxebizitzak osatzen zutela Kalbario mendian zegoen multzo erlijiosoa. 1793 eta 1794 urteetan, errepublikarrek erlijio katolikoa zalan-tzan jartzeak ondare guztia suntsitzea eragin zuen. Iraultzaren osteko artxiboek kaperaren, ermitaren eta Kalbarioaren hondakinak aipatzen dituzte lur-muino baten azpian. Jean Fourcaderen ekimenez, 1967an kapera elkarlanean berreraikitzea erabaki zuten eta 1969ko ekainaren 8an inauguratu zuten.

OILARANDOI (NAFARROA BEHEREA)

Luzera: 13 km Desnibela: 777 m Denbora 3 ordu 50'

Baigorriko udaletxearen aurrean ibilgailua utzi eta GR-10aren bide-seinaleek erakutsiko digute jarraitu beharreko bidea. Eskuinean Iparlako harresia goititzen delarik berehala helduko gara Aldudetik datorren Errobi ibaiaren adarra gainditzeko zubira. Gure eskuinean zubi "erromatarra" ikusiko dugu. Metro gutxi batzuk bete eta ezkerretik jarraitu, errepidea azpitik pasa eta maldan gora jarriko gara. Bidegurutzetan seinale zurigorriek lagunduko digute bide zuzena aukeratzeko.

Asfaltatutako bidea amaitu eta lurrezko pista batetik igotzen jarraituko dugu basoan zehar. Balizatutako bidearen malda gogorrenak gainditu eta gero, Ahartza leporaino igotzen den errepide txikira iritsiko gara. Puntu honetan, GR-10ak norabide berria hartzen du, ezkerretik igotzen da Oilarandoiko magalean zehar, baina guk hau itzulerarako utzi eta GR-10aren bide zaharretik egingo dugu aurrera. Errepidearen eskuinetik eta honen azpitik hedatzen den

pista zabaletik egingo dugu aurrera, hasieran aldaparik gabe, baina gero malda gogortu egingo da errepidera atera aurretik.

Errepide hestutik beteko dugu hurrengo tarte eta lehen bihurgunera iristean, hau utzi eta ezkerretik gorantz joko dugu, mendiaren gain aldean ikusiko dugun kaperarantz. Malda pikoa gainditu eta haitzez inguraturik dagoen Oilarandoi kaperara helduko gara.

OILARANDOIKO KAPERERA

1706an, haraneko 11 herrietako etxe-ko jaunak biltzen zituen Baigorriko Gorte Nagusiak Oilarandoi mendia-
ren tontorrean ermita bat ezartzea erabaki zuten. Bertan egoten ziren ermitauei otoitz egitea eskatzen omen zitzaaien zerutik etor zitezkeen txingor eta ekaitzetatik babesteko, 1740 eta 1792 urteen artean ermita hau okupaturik egon baitzen eta 1789 iraultza eta gero, suntsitua izan zen. 1941ean, J. Olhagaray apaizak kapera berri bat eraikitzea erabaki eta urtebete beranduago, 1942an inauguratu zuten. 1985ean, berriz, eguraldi txarraren eta gizakiak sortutako kalteen ondorioz, ermita goitik behera berritu egin zen. Baigorriko jendea eta inguruko herritarrak urtean bitan (ekainean eta abuztuan) igotzen dira.

Adartza, Iparlako harresia, Auza, Iratiko mendiak, Pirinioetako mendi garaiek eta Donibane Garaziko haranak eskaintzen duten ikuspegi paregabeaz gozatu ostean, maldan behera Ahartza leporaino jaitsiko gara. Puntu honetan, ezkerretik datorren xenda balizatua (GR-10 berria) bilatuko dugu eta Oilarandoiren magala puntatik puntara zeharkatuz errepidera itzuliko gara, igoerarako erabili dugun bidearekin bat eginez. Puntu honetatik herriraino igotzeko erabili dugun bide berbera erabiliko dugu.

Oilarandoiko kaperera eta tontorra

BERIAIN (NAFARROA GARAIA)

Luzera: 19,5 km • Desnibela: 905 m • Denbora 5 ordu 30'

Unanu herriko goialdean zabaltzen den ibilgailuentzako pistan zehar abiatu eta berehala, eskuinera ateratzen den lasterbide bat hartuko dugu metalezko ataka handi baten ondora ailegatzeko. Pista zabaletik aurrera egin eta ezkerretik marrazten den Iturtzikiko xendan barrena izen bera duen iturriaren ondora helduko gara. Metro gutxi batzuk gorago, itzulerarako erabiliko dugun bide zabala eskuinean utzi eta pagadi aldera zuzentzen den bidetik igotzen hasiko gara. Tarte honetan malda gogortu egiten da eta emeki emeki, pagadian murgildu eta aurrera egingo dugu.

Azken pagoak atzean utzita, Elorriagoako lepora aterako gara, atsedean txiki bat egiteko leku aproposa, batik bat aurrez aurre ikusiko dugun malda piko eta bortizari aurre egiteko. Aldapa honetan harri soltea izango dugu eta tarteka gogaikarria egingo zaigu. Desnibel handiena gainditu eta gero, Unanuko atakara eramango gaituen bidea zertxobait leundu egiten da. San Donato baselizaren irudia lehen aldiz ikusiko dugu eta belarretan ikusiko ditugun harri-pilo handiek lagunduko digute bertara iristen.

Mendilerroa jarraituz, erraz iritsiko gara baseliza eta haren ondoan dagoen Beriaingo tontorrera. San Donato Nafarroako Sakana eskualdean dagoen Uharte Arakil udalerriko lur-sailetan dagoen baseliza da. Zehazki, Beriain mendiaren gailurrean dago, 1.493 metroko garaieran.

SAN DONATO BASELIZA

Eraikina bi zatitan banatuta dago: bata, baseliza bera, eta bestea mendizale eta ibiltarientzako aterpea dena. Antzinako baselizaren eraikitze data zehatza ezezaguna da; dena dela, 1642 urteko aipamena dago. Egungo garaietan, berriz, eraberritua izan zen 1906an. Geroago hondatuz joan zen, harik eta 1958an berreraiki zuten arte. 2005. urtean eraikinaren barnealdeko egoera tamalgarria zela eta (zi-

kinkeria, idazki eta margo politikoak, zaborrak, bertaratutako batzuen utzikeria...) zaharberritu egin zen. Baselizaren barrenean, aldarearen harriak San Donato eta San Kaieten irudiak eusten ditu, bi hauek izatez igeltsuzko erreplikak direlarik.

Tontorretik dagoen ikuspegi zabal eta paregabeaz gozatu ostean, eta, abiapuntura itzuli aurretik, Euskal Herriko erdigune geografikoari bisita egingo diogu. Ez da batere erraza kokalekua aurkitzea bide nagusitik ez baita ikusten eta erne ibili behar da Olibesariko saroiria iristean zutarr baten inguruan jarrita dauden hiruzpalau zirkulu zentrokiez osaturik dagoen erdigunea topatzeko. Paisaia aldagaitza da, harriz eta belarrez osatutako izaera soila erakusten du.

Toki esanguratsu hau atzean utzi eta Lizarragako tunelera zuzentzen den pista zabaletik aurrera egingo dugu. Bideak 180°ko bira egiten duen lekuan, pista utzi eta beheko zelaigunera jaitsiko gara. Lezizagoako bidetik itzuliko gara herrira, Beriaingo harresi bikainaren ikuspegi ederraz gozatuz.

SAN ANTONI (ZUBEROA)

Luzera: 12,5 km • Desnibela: 658 m • Denbora 3 ordu 30'

San Ziprian elizaren ondoan dagoen pilotalekutik abiatuko gara. D-918 errepidea zeharkatu eta, aurreko kaletik aurrera egingo dugu aparkaleku bateraino. Lehen bidegurutze honetan, ezkerreko bidea aukeratuko dugu, eskuinekoa itzultze-

Beriaingo San Donato ermita

San Antoni kaperera

ko utziko dugu. Marra horiz balizatutako ibilbideak norabide zuzena aukeratzen lagunduko digu. Asfaltoan zehar ibiliko gara zelai zabal eta berdeen artean. Ehüsako lephoak bereizten dituen Elhaudi eta San Antoni mendien silueta ederki ikusiko dugu bertatik. Arroka in etxaldea atzean utzita, margo horiek erakusten diguten bidea eskuinera utzi eta, ezkerretik, Elhaudi mendiaren magal aldera doan bidea bilatuko dugu.

Elhaudiren iparraldeko hegaletik gora egiten duen bide nabarmena jarraituko dugu. Asfaltozko bidea utzi eta, ezkerretik igotzen den lurrezko bide zabala hartuko dugu. Borda erori baten ondok pasatu eta berehala, basotik atera eta Elhaudi mendiaren iparraldeko hegale zabal eta belartsuan gora egingo dugu. Haranaren panoramika zabaldu egingo da. Ehüsako lephora doan bidea utzi eta, ezkerretik ateratzen dena aukeratuko dugu tontorreraino iristeko eta, bertan, harrizko gurutzeara ikusiko dugu.

SAN ANTONI KAPERERA

Karlos II.a (Gaiztoa ezizenez ezaguna) errege nafarraren aginduz eraiki zuten kaperera kokaleku honetan, 1835. urtean, Lüküztarren eta Agramondarren leinuen arteko bakearen sinadura ospatzeko. Bere kanpandorre hirukoiztarra, Zuberoako eliza eta kaperetan ohikoa da. Ermitaren azpian kriptak ikusiko dugu. Kaperak honek, eraikitzea agindu zuen erregea eta bere aurrekoak gogora ekartzeaz gain, borrokan hil ziren guztien arimengatik otoitz egiteko altxatu izan zuten. *"1385 lan Hasirik Heben Othoitz Egiten da Bakiarentako"*. Santutegia, beraz, bakearen aldeko otoitzak egiten dituen santutegia da eta izango da.

Jaitsiera azkar batek, Ehüsako lephora eramango gaitu, Muskildetik datorren bide balizatuarekin berriro bat egiteko. Hemen ere, Done Jakueren Piamonte Bidearen (GR-78) marra zurigorriak izango ditugu lagun tarte batez. Pistak, San Antoni kaperaraino eramango gaitu, izen bera duen tontorrera.

Abiapuntura itzultzeko, marra horiz balizatutako bidean barna jaitsiko gara. Hasieran, iparraldeko isurialde belartsuan zehar egingo dugu behera,

Oxkaxeko mendatetik datorren pistaren paraleloan eta marra horiek erakutsiko diguten norabidea segituz. Erraz galduko dugu altuera Eiheregi baserri ederrera iristeko. Lurrezko pista, asfaltozko errepidea bihurtzearekin batera, leundu egiten da. Zelai berdeen artean marrazten den asfaltozko bidearen alboetan, ohikoa da artalde ugari bazkatzen ikustea. Herriera sartu aurretik, harrizko gurutzadura ikusiko dugu, hasieran igaro dugun apartokalekutik gertu.